

Ivan Košutnak

**RESNICA
O DOMOBRANSTVU**

Ljubljana 2011

Ivan Košutnak
RESNICA O DOMOBRANSTVU

© Nova Slovenska zaveza

Prva izdaja

Oprema in prelom: Družina d. o. o.

Izdala: Nova Slovenska zaveza

Fotografije na naslovnici: Franc Hrovat

Tiskano v Sloveniji

Naklada: 5.000

Ljubljana 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)«1939/1945»

KOŠUTNAK, Ivan

Resnica o domobranstvu / Ivan Košutnak. - Ljubljana : Nova
Slovenska zaveza, 2011

ISBN 978-961-93060-0-0

255552512

Vsebina

KAZALO	5
1. Uvod	13
1.1. Zakaj in s kakšnim namenom?	13
1.2. Doklej še o domobranstvu?	13
1.3. Celovitost obravnave	13
1.4. Pogosto uporabljani pojmi in kratice	13
2. PREDVOJNE RAZMERE	16
2.1. Vpetost Slovencev v Jugoslavijo	16
2.2. Glavne tradicionalne demokratične politične stranke	16
2.3. Stranke totalitarnih ideologij	17
2.4. Vpliv Cerkve	17
2.5. Predvojno komunistično delovanje	17
2.6. Polarizacija ob španski državljanski vojni	18
2.7. Emigranti s Primorske in Koroške	18
2.8. Avstro-nemška manjšina	19
2.9. Liberalni kulturniki	19
3. NENAVIDNI ZUNANJEPOLITIČNI PREOBRATI 1939-1941	20
3.1. Zaveznštvo med nacionalsocialistično Nemčijo in Sovjetsko zvezo	20
3.2. Podrejanje komunistov moskovski politiki	20
3.3. Prilagajanje vodilnih demokratičnih politikov	20
3.4. Zapravljena možnost ohranitve nevtralnosti	21
3.5. Ponoven preobrat v komunističnih stališčih	21
3.6. V pričakovanju napada	21
4. APRILSKA VOJNA IN OKUPACIJA DO 22. 6. 1941	22
4.1. Potek vojne	22
4.2. Prvi gverilski odpor proti okupatorju na ozemlju Jugoslavije	22
4.3. Posledice okupacije in razkosanja v drugih delih Jugoslavije	23
4.4. Vodilni motiv slovenskih politikov iz demokratičnih strank	23
4.5. Dobrohotna in tudi nerazumljiva ravnanja	23
4.6. Ravnanje komunistov	24
4.7. Dobronamerno, a vprašljivo ravnanje vodilnih predvojnih politikov	24
4.8. Vzporedna ilegalna dejavnost vodilnih iz predvojnih demokratičnih strank	25
4.9. Začetna sovražna dejanja komunistov	26
5. DRUGA POLOVICA LETA 1941	27
5.1. Odzivi ob napadu Nemčije na SZ	27
5.2. Začetek partizanstva	27
5.3. Odnos komunistov do ostalih skupin v OF	28
5.4. Prvi komunistični uboji Slovencev	28

5.5.	Začetna privlačnost OF	29
5.6.	Odporniška aktivnost demokratične strani	29
5.7.	Delovanje KPJ v nasprotju z navodili Kominterne.....	30
5.8.	Komunistična vojna napoved demokratični strani.....	30
5.9.	Začetni teror VOS v Ljubljani	31
5.10.	Partizanska aktivnost v zimi 1941/42	31
5.11.	Štajerska in Gorenjska.....	31
5.12.	Prekmurje.....	32
5.13.	Primorska	32
5.14.	Ključna vloga Ljubljanske pokrajine.....	33
6.	LETO 1942 DO USTANOVITVE PRVE VAŠKE STRAŽE.....	34
6.1.	Italijanski odziv na odporništvo.....	34
6.2.	Spomladanski vzpon partizanstva in OF	34
6.3.	KPS z VOS uporablja v Ljubljani vsa sredstva	34
6.4.	Teror VOS in partizanov	35
6.5.	Partizansko mučenje žrtev	36
6.6.	Komunistične utvare in posledice	36
6.7.	Skrivnostna izginotja nekomunističnih partizanov.....	37
6.8.	Vaško prebivalstvo pod dvojnim terorjem	37
6.9.	Molčeča ustrahovana večina	38
6.10.	Revolucionarni ukrepi na partizanskih ozemljih	38
6.11.	Partizanska ugrabitev jetnikov in njihov poboj	39
6.12.	Demokratična stran v obrambi	39
6.13.	Ko vrline demokratov postanejo slabosti	39
6.14.	Prvi spontani skupinski odpor partizanom	40
6.15.	Prva četniška enota in partizanski odziv nanjo.....	40
6.16.	Razdvojenost ob usodnih odločitvah na demokratični strani	41
7.	LETO 1942 PO USTANOVITVI PRVE VAŠKE STRAŽE	42
7.1.	Nadaljevanje terorja VOS in partizanov	42
7.2.	Velika italijanska ofenziva	42
7.3.	Nastanek in delovanje vaških straž ter legije.....	42
7.4.	Vloga Cerkve in ljubljanskega škofa pri nastajanju vaških straž	43
7.5.	Komunisti spremenijo taktiko	44
7.6.	Partizanska jesenska protiofenziva.....	44
7.7.	Razklano podeželje.....	45
8.	LETO 1943 DO PRIHODA NEMŠKEGA OKUPATORJA	46
8.1.	Vojaško ravnotežje.....	46
8.2.	Ostali pomembni dogodki	46
8.3.	V pričakovanju kapitulacije Italije	46
8.4.	Dogajanje ob kapitulaciji Italije 8. 9. 1943.....	47
8.5.	Obnovitev četništva in njegov poraz v Grčaricah.....	48
8.6.	Zmeda in katastrofa na Turjaku in okolici.....	48
8.7.	Partizanski boji ujetnikov in civilistov	49

9.	USTANOVITEV SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA LETA 1943	50
9.1.	Protirevolucionarna stran med slabima izbirama	50
9.2.	Vloga generala Rupnika	50
9.3.	Velika nemška ofenziva	51
9.4.	Domobranstvo	51
9.5.	Oborožitev in oprema domobrancev	51
9.6.	Prvi večji obrambni boji domobrancev	52
9.7.	Povračilni ukrepi in ravnanje z ujetniki	52
9.8.	Širjenje domobranstva na Primorsko	52
9.9.	Delovanje četnikov	53
10.	LETO 1944	54
10.1.	Razvoj domobranstva	54
10.2.	Domobranski udarni bataljoni	54
10.3.	Vojaška aktivnost	54
10.4.	Kulturno življenje v pokrajini	55
10.5.	Protikomunistična propaganda	55
10.6.	Svečani pokopi domobrancev na Ljubljanskem gradu	56
10.7.	Zatiranje organizacij OF	56
10.8.	Nasilje nad civilisti	56
10.9.	Črna roka	57
10.10.	Sveti Urh	57
10.11.	Domobranska prisega	58
10.12.	Obnovitev četništva	58
10.13.	Obnovitev ilegalne dejavnosti protirevolucionarne strani	59
10.14.	Protinemško zarotništvo	59
10.15.	Obveščevalci zaveznikov	59
10.16.	Primorsko domobranstvo	59
10.17.	Gorenjsko domobranstvo	60
10.18.	VOS nadomestita VDV in OZNA	61
10.19.	Nezaupanje do ponujene amnestije	61
10.20.	Partizanski izgoni kmečkih družin	61
10.21.	Dogajanje v drugih delih Jugoslavije	62
11.	LETO 1945 DO ZAKLJUČNIH BOJEV	63
11.1.	Cilji protirevolucionarne strani	63
11.2.	Vojaška aktivnost	63
11.3.	Uspešno zatiranje OF	63
11.4.	Partizanski požigi in izgoni ter pobijanje sumljivih	64
11.5.	Aktivnost domobranstva na Primorskem	65
11.6.	Aktivnost domobranstva na Gorenjskem	65
12.	VOJAŠKI PREOBRAT IN UMİK V TUJINO	66
12.1.	Prodor IV. armade JLA na Primorsko	66
12.2.	Partizanska osvojitve Trsta in Tržiča (Monfalcone)	66
12.3.	Poskus domobranske ohranitve vsaj dela Goriške	66

12.4.	Prihod zavezniških čet na Primorsko	67
12.5.	Prvi slovenski parlament in začasna vlada	67
12.6.	Begunci	68
12.7.	Umik domobranskih ranjencev	69
12.8.	Sklepni boji v Ljubljanski pokrajini	69
12.9.	Preboj čez Dravo in vdaja Britancem	70
12.10.	Slovenija pod komunistično oblastjo	70
12.11.	Trst in Gorica do odhoda JLA.....	70
12.12.	Razdelitev Primorske na coni A in B.....	71
13.	VRAČANJE S KOROŠKE IN POBOJI.....	72
13.1.	Pomanjkljivost virov	72
13.2.	Sklep o vračanju	72
13.3.	Postopek vračanja.....	72
13.4.	Organizirane manifestacije sovraštva	73
13.5.	Izdano zaupanje.....	73
13.6.	Odločitev za množične poboje.....	74
13.7.	Množični poboji.....	75
13.8.	Poboji vrnjenih preko Jesenic.....	75
13.9.	Poboji jetnikov iz taborišča Teharje.....	76
13.10.	Poboji ranjencev, bolnikov in invalidov	76
13.11.	Krajevni poboji ob obveznem prijavljanju.....	76
13.12.	Zločinsko pobijanje že pomiloščenih.....	77
13.13.	Revolucionarno »čiščenje«	77
13.14.	Povojna sojenja	77
13.15.	Umori in ugrabitve v coni A v letih 1945/47	78
13.16.	Povojno protikomunistično odpornišvo	79
14.	ZAKLJUČNE MISLI	80
14.1.	Komunistična krivda.....	80
14.2.	Kaj bi bilo, če bi	80
14.3.	Ali je protirevolucionarna stran ravnala pravilno?	81
14.4.	Kako pravilno opredeliti domobranstvo?	81
14.5.	Komu je čas dal prav?.....	82
14.6.	Preživeli protirevolucionarji, njihovi potomci in svojci	82
14.7.	Koliko bivši partizani v resnici vedo?	83
14.8.	Ali je mogoča sprava?.....	83
14.9.	Vodilna gesla domobranstva danes	84
VIRI.....	85	

4. APRILSKA VOJNA IN OKUPACIJA DO 22. 6. 1941

4.1. Potek vojne

Vojna se je začela z bombardiranjem Beograda in hkratnim napadom na vseh mejah, razen na grški. Kljub ponekod hrabremu odporu je sovražnik hitro napredoval. Hkrati je izbruhnil upor skrajnih hrvatskih nacionalistov - ustašev, ki so razglasili t.i. Nezavisno državo Hrvatsko - NDH. Veliko Hrvatov je pozdravilo prihod okupatorjev skupaj z ustaši iz emigracije, navdušeno sprejelo razglasitev hrvaške države in sodelovalo pri razoroževanju jugoslovanske vojske.

Ker je nova NDH slovensko ozemlje ločila od ostale Jugoslavije, so se jugoslovanske čete že kmalu umaknile. Ko je vladi ostalo le še majhno ozemlje v Črni gori, je z letali odšla v Grčijo in naprej v tedaj britansko Palestino. Umaknili so se tudi dvor, del visokih oficirjev in vodilni politiki, med njimi tudi par slovenskih. Uspeli so umakniti tudi zlate rezerve narodne banke, preostalo letalstvo in nekaj plovil vojne mornarice. Vojaško poveljstvo je nato podpisalo vojaško kapitulacijo, medtem ko je jugoslovanska vlada v begunstvu, kasneje se je nastanila v Londonu, pravno še vedno obstajala.

4.2. Prvi gverilski odpor proti okupatorju na ozemlju Jugoslavije

Polkovnik Draža Mihajlović ni hotel priznati vojaške kapitulacije. S skupino oficirjev in vojakov se je umaknil na Ravno goro v zahodni Srbiji in že maja začel gverilski osvobodilni boj. V Srbiji je imela četniška organizacija že pred vojno precejšnjo vlogo (četniki so se v okupirani Srbiji že med leti 1916 in 1918 gverilsko bojevali proti avstro-ogrskemu in bolgarskemu okupatorju). Begunska vlada je z Mihajlovićem vzpostavila stik, ga kasneje povišala v generala in imenovala za vrhovnega poveljnika jugoslovanske vojske v domovini - JVD, skrajšano četništva. Četniki so že kmalu nadzirali obsežna območja v Srbiji, Črni gori in v predelih NDH s številnejšim srbskim življem. Britanci so poslali k četnikom vojaško misijo in jim z letali pošiljali pomoč.

4.3. Posledice okupacije in razkosanja v drugih delih Jugoslavije

V okoliščinah okupacije in razkosanja Jugoslavije so vzplamtela dotlej potlačena narodnostna nasprotja. Najhuje na ozemlju NDH, ki je poleg večine današnje Hrvatske obsegala tudi celotno današnjo Bosno in Hercegovino. Formalno je bila neodvisna z vsemi elementi državnosti, vendar se je

9. USTANOVITEV SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA LETA 1943

9.1. Protirevolucionarna stran med slabima izbirama

S prihodom Nemcev sta protirevolucionarjem ostali samo dve možnosti: popolna pasivnost, ki bi omogočila neoviran partizanski teror, Nemci pa bi lahko mobilizirali moške v svojo vojsko tako kot na Štajerskem in Gorenjskem; druga možnost je bila sodelovanje z Nemci, česar si niso želeli.

Nehvaležno in kočljivo vlogo odkritega nemškega sodelavca so prepustili generalu Leonu Rupniku. Politiki protirevolucionarne strani so bili sicer dokaj zadržani do njega, imeli so ga za preveč naklonjenega Nemcem. Tudi general politikov ni maral zaradi njihovega ilegalnega delovanja, nasprotoval je tudi četnikom in vsakršnemu odporništvu. Delovanje Slovenske zaveze, krovne odporniške organizacije protirevolucionarne strani, je začasno zamrlo.

9.2. Vloga generala Rupnika

General bivše jugoslovanske vojske Leon Rupnik je imel komunistično revolucijo za največje zlo in je proti temu deloval z vsemi močmi. Tako je že leto prej sprejel ponudbo Italijanov, ki so ga imenovali za župana Ljubljane. Nemci so mu ob zasedbi Ljubljane ponudili mesto predsednika pokrajinske vlade. Rupnik je sprejem funkcije pogojeval s tem, da Nemci v pokrajini ne bodo več streljali talcev in požigali. Za borbo proti partizanom naj se ustanovi slovensko domobranstvo, za zatiranje OF pa slovenska policija v Ljubljani in z nekaj izpostavami drugod. Nemci so Rupnikove pogoje upoštevali in po ustanovitvi domobranstva v pokrajini niso več streljali talcev niti požgali nobene vasi.

Pokrajinski predsednik Rupnik je pogosto nastopal v uniformi, ni pa dejansko poveljeval slovenskemu domobranstvu. Za moštvo domobrancev je prav on predstavljal simbol in zgled neizprosnega borca proti komunizmu, zato je med njimi užival ugled in spoštovanje.

9.3. Velika nemška ofenziva

Oktober so Nemci dobili okrepitve in sprožili veliko ofenzivo ter prizadejali partizanom velike izgube. Veliko mobiliziranih partizanov se je vrnilo na domove pa tudi dezertiralo ter se prostovoljno javilo Nemcem. Vendar je ofenziva hitro uplahnila, ker so Nemci morali večino sil premestiti drugam.

Vzpostavili so nekaj domobranskih in mešanih nemško-domobranskih postojank, predvsem ob cesti Ljubljana - Kočevje in Ljubljana - Novo mesto - Brežice. Postojanke so bile tudi ob varovani glavni železnici med Zalogom in Rakekom. Bela krajina je ostala do konca vojne pod kontrolo partizanov, ki so tu nastanili svoje vodstvo in številne osrednje službe.

9.4. Domobranstvo

Pojem domobranstva je bil že znan iz avstro-ogrske monarhije kot sestav starejših vojakov, namenjenih izključno obrambi. Domobranstvo je bilo ustanovljeno konec septembra. Vanj so se takoj na začetku vključili preživeli pripadniki vaških straž in del četnikov, kasneje pa tudi prostovoljci iz Ljubljane. Proti koncu nemške ofenzive, so novembra v bojnih akcijah že sodelovali tudi domobranci. Ob kratkotrajni začasni nemški zasedbi podeželja se je k domobrancem prijavilo veliko prostovoljcev, tako da so ob koncu leta šteli že nad 10 000 moških.

Vstop v domobranstvo je bil načeloma prostovoljen, delež mobilizirancev je bil majhen. Med domobranci so bili ljudje s podeželja, izobraženci, študentje in tudi meščani. Politično so bili pristaši vseh predvojnih demokratičnih strank ter različnih skupin. Med moštvom so prevladovali konservativci, med oficirji pa je bilo več nacionalističnih liberalcev. Poveljevalni jezik je bil slovenski. Vodilno geslo domobrancev je bilo: »Za Boga, narod in domovino«.

9.5. Oborožitev in oprema domobrancev

Domobranci so imeli bistveno več samostojnosti kot prej vaške straže. Samo v skupnih akcijah so bili pod nemškim poveljstvom. Domobranci so imeli v postojankah »posadne« enote, za večje akcije pa gibljive bataljone. Oskrbovali so jih Nemci, ki so jih oborožili večinoma z orožjem, zaplenjenim Italijanom ob kapitulaciji. Od težjega orožja so imeli minomete, topove in oklepne vlake. Bili so uniformirani, na njihovih oznakah je bila slovenska trobojnica ter deželni grb nekdanje dežele Kranjske.

9.6. Prvi večji obrambni boji domobrancev

Novembra so partizani napadli in povsem uničili domobransko postojanko v Grahovem pri Cerknici, kjer se je rešilo le malo branilcev. Decembra je partizanom uspelo osvojiti pretežno domobransko postojanko v Velikih Laščah, pri čemer so na branilce streljali iz hiš tudi vaški terenci. Pri partizanskem napadu na mešano postojanko v Kočevju so v večdnevni bojih predvsem domobranci, ko so Nemci že omahovali in se celo pogajali s partizani, ubranili mesto kljub ogromni partizanski premoči.

9.7. Povračilni ukrepi in ravnanje z ujetniki

Ob nemški ofenzivi se je z odkritimi grobišči in izpovedni prebeglih izvedelo za tragično usodo številnih ujetih vaških stražarjev, četnikov in civilistov. Ob partizanskih napadih na postojanke se je pokazala tudi nevarnost neposrednega napada terencev. Zato so odtlej začeli domobranci, zlasti s terenci, postopati ostreje. Nekatere najbolj zloglasne terence in ujete partizane so ustrelili, druge pa izročali Nemcem, ki so jih večinoma pošiljali v nemška taborišča. Prizanesljivi pa so bili z ujetimi partizanskimi mobiliziranci, ki so jih pogosto sprejemali v svoje vrste.

Partizani so v bojih ujete domobrance skoraj vedno ubijali, prizanesli so samo redkim posameznim mobilizirancem, ki so jih vključili v svoje vrste. Humanih izmenjav ujetnikov ni bilo.

9.8. Širjenje domobranstva na Primorsko

Na svetovnih bojiščih oslabljeni Nemci so na Primorskem ravnali povsem drugače kot na višku moči. V mestih in trgih pod svojim nadzorom so dovolili dotlej prepovedano uporabo slovenščine, uvedli slovenski šolski pouk ter imenovali slovenske župane. Vodstvo domobrancev v Ljubljanski pokrajini je novembra poslalo prvo skupino oficirjev v Trst, da bi organizirali domobranstvo. Primorsko domobranstvo je bilo sicer ločeno od tistega v Ljubljanski pokrajini in se je uradno imenovalo Slovenski narodni varnostni zbor.

9.9. Delovanje četnikov

Ob prihodu nemškega okupatorja je začasno prenehala četniška vojaška dejavnost v Ljubljanski pokrajini. Proti Nemcem pa so se še naprej bojevali štajerski četniki, ki so delovali v Slovenskih goricah, kjer dotlej sploh še ni bilo partizanov. Med štajerskimi četniki so prevladovali domačini z območja Slovenskih goric, mnogi od njih so bili dezertjerji iz nemške vojske.

VIRI

- BUČAR, Franc. 1989. Usodne odločitve. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti 117/118.
- GRIESSER-PEČAR, Tamara. 2004. Razdvojeni narod: Slovenija 1941-1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SKUPINA AVTORJEV. 1976. Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem: 1941-1945. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- MLAKAR, Boris. 2003. Slovensko domobranstvo 1943-1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje. Ljubljana: Slovenska matica.
- MLAKAR, Boris. 1982. Domobranstvo na Primorskem (1943-1945). Ljubljana: Borec.
- KOKALJ-KOČEVAR, Monika. 2000. Gorenjski domobranec. Ljubljana: Gorenjski muzej.
- ŠTURM, Lovro. 2000. Brez milosti : ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem Ljubljana: Nova revija.
- UDE, Lojze. 1994. Moje mnenje o položaju: članki in pisma 1941-1944. Ljubljana: Slovenska matica.
- NOSE, Aleš. 2008. Domobranci zdravo - Bog daj: protikomunistične enote na Slovenskem 1942-1945. Ljubljana: Modrijan.
- SAJE, Franc. 1951. Belogardizem. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- SKUPINA AVTORJEV. 1959. Ljubljana v ilegali 1-4. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Monografije partizanskih enot: Tomšičeva, Šercerjeva, Gubčeva, Cankarjeva, Ljubljanska, Gradnikova brigada; Notranjski, Dolomitski, Istrski, Škofjeloški: odred. Zaveza - glasilo Nove Slovenske zaveze, vse do 75. številke. Ljubljana: Nova Slovenska zaveza
- RAVNIKAR-Podbevšek, Štefanija. 1966. Sv. Urh: kronika dogodkov iz narodnoosvobodilne vojne. Ljubljana: Borec.
- KOCBEK, Edvard: vse knjige z medvojno tematiko
- KOROŠEC, Ivan. 1993. Prva nacionalna ilegala: »Štajerski bataljon«. Ljubljana: Ilex-impex.
- KOROŠEC, Ivan in ŽAJDELA, Ivo. 1991. Sv. Urh - druga plat zvona. Ljubljana: Novo Jutro.
- ANDLOVIC, Jože. 2008. Skozi sotesko druge svetovne vojne. Tolmin: Planinsko društvo.
- EILETZ, Marijan. 2000. Moje domobranstvo in pregnanstvo. Celje: Mohorjeva družba.
- KOVAČ, Tomaž. 1968. V Rogu ležimo pobiti. Buenos Aires
- SVETINA, Albert. 2004. Od osvobodilnega boja do banditizma. Ljubljana: Nova obzorja.
- ŽAJDELA, Ivan: vse knjige z medvojno oz. povojno tematiko
- VIDMAR, Cvetko. 2009. Zadnja tuja vojaška okupacija slovenskega ozemlja, oris Zavezniške vojaške uprave v Slovenskem primorju od 12. junija 1945 do 15. septembra 1947. Nova Gorica: Goriški muzej.

- ZDEŠAR, Janez. 2005. Spomini na težke dni, beg iz teharskega taborišča. Ljubljana: Družina.
- TOLSTOY, N. 1990. Trilogija o poboju vojnih beguncev iz leta 1945 : Vetrinje, Teharje, Rog. Maribor: Založba za alternativno teorijo.
- CORSELLIS, John. 2007. Slovenija 1945: smrt in preživetje po drugi svetovni vojni. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- DEŽMAN, Jože. in FRELIH, Č. 2004. Moč preživetja: sprava z umorjenimi starši. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva.
- KAVČIČ, France. 1968. Žrtve: Maribor: Obzorja.
- SVETINA, Tone. 1965. Ukana. Ljubljana: Borec.
- VUGA, Saša. 1997. Opomin k čuječnosti. Ljubljana: Mladinska knjiga.

